

Ekklesia Amsterdam zondag 22 november 2020

Bidden met je voeten

Colet van der Ven

Een paar jaar geleden hield de cabaretier Diederik van Vleuten de toespraak in een dienst voor ongelovigen die vier keer per jaar bij de wisseling van de seizoenen plaatsvindt. Hij vertelde hoe zijn vader na zijn vijftigste verjaardag steeds vaker het klooster bezocht en een steeds grotere devotie en religiositeit aan de dag legde. Zijn moeder keek het met lede ogen aan tot ze op een dag vertwijfeld uitriep: wat heeft God dat ik niet heb?

Ja, wat heeft God? Wie of wat is God? Wat bedoelen we wanneer we het woord 'god' in de mond nemen? Wat bedoel ik? Een terugblik op wie God was en werd voor mij.

Het zijn de jaren zestig. Ik zit op een Belgische kostschool bij de benedictinessen. Tijdens de godsdienstles krijgen we een schrift overhandigd waar op de eerste pagina in schuine, rode letters staat geschreven: 'De komst van het heil'. De volgende pagina wordt in beslag genomen door één prangende vraag: wie is je grootste vriend? Op de pagina daarna in een vuurrood hart het antwoord: Jezus. Hij is helemaal niet mijn grootste vriend, maar wanneer ik Jezus doorstreep en in plaats daarvan 'Sjakie van de boerderij' opschrijf, maken de zusters duidelijk dat de eerste plaats onverbiddelijk vergeven is aan de plaatsvervanger van God op aarde.

Later zit ik op een Nederlandse kostschool. De ursulinen zijn hun habijten en het voor-Vaticaanse katholicisme ontgroeid, en zingen zich met gospel en tamboerijn een weg naar de hemel. Wij hebben een grote hand in de liturgische vieringen. Kiezen uit ons eigentijdse liedboek Ramses Shaffy en Herman van Veen, en maken teksten in de beste jaren-zeventigtraditie. 'Ik heb vannacht gedroomd o Heer, dat Rus en Yankee samen, hun wapens wierpen in een kuil en zongen Christus Amen.' Boven het jaarprogramma staat de tekst: 'Geen voorrang aan regimes en structuren, maar hoop en strijd van kleine mensen, daar zet ik mij voor in.' We leven niet met een abstracte God, maar met een strijdbare Jezus. Een kruising tussen Che Guevara, Moeder Theresa, Martin Luther King en de leraar Nederlands.

In de jaren tachtig doe ik vrijwilligerswerk in Indonesië voor een televisiemaatschappij. De eerste helft van de dag, van zes uur 's ochtends tot twee uur 's middags, ga ik met een cameraploeg op pad. De tweede helft van de dag, van twee uur 's middags tot tien uur 's avonds, breng ik door in een huisje in een minuscuul dorpje met zestien inwoners die het Engels niet machtig zijn. Om ons heen rijstvelden tot waar het oog reikt. Lange, lege, witte middagen. Ik heb maar één boek bij me om die lange, lege, witte middagen te slechten: het dagboek van Etty Hillesum. Ik stel mezelf noodgedwongen op rantsoen. Dagelijks een maximum van twintig bladzijden. In de loop van die twee maanden wordt ze een zusje waarmee ik een korzelige haat-liefdeverhouding ontwikkel. Ze kan me mateloos irriteren, maar ik voel me ook aan haar verwant en bepaalde regels laten me niet los zoals: 'Ik zal je helpen God dat je het niet in mij begeeft.' Zo voelt het: ik, wij, moeten God overeind houden. Handen en voeten geven.

Het zijn de jaren negentig. Als journalist ben ik gefascineerd door het mysterie van de veerkracht. Waar halen mensen de moed vandaan om door te gaan? Ik begrijp van Primo Levi dat het hebben van een visioen, een verhaal dat meer omspant dan het eigen naakte bestaan, mensen op de been kan houden. En ik ontdek dat er een stroming is die de bijbel leest met een blik gericht op een nieuwe wereld. Met visionaire ogen.

Ik maak - via Abel Herzberg - kennis met het begrip 'de lege mens'. Een mens zonder besef van identiteit, eigenheid, uniciteit en dientengevolge zonder innerlijke moraal. Ik kom ze tegen. Maar ontdek ook dat deze mensen niet leeg zijn geworden uit het niets, maar vaak leeg zijn gemaakt. Alles wat in hen in potentie aan kracht aanwezig was, is beschadigd of afgestorven in een klimaat van onverschilligheid of afwijzing. Anderen hebben hen niet gezien, niet bij name genoemd, niet gekend, niet willen kennen. Hun uniciteit met voeten vertrappt. En ik ontdek dat er een stroming is die de bijbel leest met de ogen van de vertrapten.

Het zijn de jaren tien van de eenentwintigste eeuw. Ik lees het geleende nageslacht voor uit *Robin en God* van kinderboekenschrijver Sjoerd Kuiper. 'Opa,' vraagt Robin, 'hoe ziet God eruit?' 'Geen idee,' zegt opa. 'Kun je God niet zien?' vraagt Robin. 'Ik niet,' zegt opa. 'Jij hebt een bril,' zegt Robin. 'Daar komt het door,' zegt opa. 'Opa,' zegt Robin, 'zullen we een sneeuwpop maken die precies op God lijkt?' 'Dat kan toch niet,' zegt opa (...), 'ik weet toch niet hoe God eruitziet.' 'Wel groot, denk ik,' zegt Robin. 'Misschien wel heel klein,' zegt opa, 'piepklein. Zo klein dat hij in jouw hoofd woont.' 'En in jouw hoofd opa.' 'In alle hoofden van alle mensen,' zegt opa. 'Allemaal piepkleine stukjes God in alle hoofden.' Het geleende nageslacht en ik besluiten dat we het eens zijn met opa. In alle hoofden en alle zielen van alle mensen zitten piepkleine stukjes God.

Wat, wie is God nu voor mij? Wat niet wordt mooi verbeeld in de Waalse film *Le tout nouveau testament*. God gedraagt zich daarin al een narcistische tiran die zijn vrouw en kinderen koeioneert en de ene na de andere Wet van Universele Ellende uitvaardigt. Een boterham met jam valt per definitie op de besmeerde kant op de grond, de andere rij is altijd korter en je moet je naaste haten als jezelf. Met sardonisch plezier deelt hij ziektekiemen en sterfdata uit. Satire waaraan, ironisch genoeg, wel een gangbaar godsbeeld ten grondslag ligt.

Die God dus niet, maar wie, wat dan wel. Ik herken me in het idee van de Braziliaanse bevrijdingstheoloog Ruben Alves dat wie gelooft geen dingen ziet die anderen niet zien. Wie gelooft ziet dezelfde dingen, maar met andere ogen. Religie gaat over verlangen. Verlangen dat ontstaat als we voelen dat de grenzen van het mogelijke verder reiken dan die van het werkelijke. Over God spreken we vanuit onze verbeelding en verbeelding is een liefdesverklaring aan wat nog kan en moet ontstaan. Maar h^oe dat spreken eruitziet wordt gekleurd door het ritme van onze dagen, onze levensgeschiedenis, ons persoonlijke verlangen naar afwezige aanwezigheid.

Ik herken me ook in de bespiegelingen van een rabbijn (Abraham Joshua Heschel) die stelt dat de belangrijkste eigenschap van God pathos is. Sympathie, empathie. 'Ik zal er zijn'. Als we geschapen zijn naar Gods beeld lijkt dat me de meest bondige verwoording van onze opdracht: wij zullen er zijn. Voor elkaar. Maar het meest voel ik me verwant met de Joodse gedachte dat het niet nodig is om uitgebreid te theologiseren over God. Ik ervaar die gedachte als bevrijdend. We hebben onze handen vol om ons te bepalen bij de werkelijkheid hier, nu, met die ene ander, die vele anderen, en bij het verlangen om boven die reële, vaak grimmige werkelijkheid uit te stijgen naar die mogelijke, mooiere wereld. Er is werk aan de winkel. Of, in de woorden van de priester: 'Van God weet ik niets, behalve wat hij van me verwacht.' Of, in de woorden van de rabbijn nadat hij deel had genomen aan de lange mars met Martin Luther King: 'Ik heb dezer dagen geleerd dat je met je voeten kunt bidden.' Ik zeg het hen na, de priester en de rabbijn.

Dus, om terug te komen op uw vraag mevrouw van Vleuten: Wat heeft God dat ik niet heb? God heeft ons... Onze voeten, onze handen, onze ogen, onze oren. 'Wie in God verzonken is, hoort het als er een blad van de boom valt en ziet zelfs de vlieg die over de muur kruipt.' Zo moge het zijn.